فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی، سال شانزدهم، شماره شصت و ششم، ص ۱۷۰-۱۴۵، زمستان ۱۴۰۱
Scientific Quarterly of Research on Addiction, Vol. 16, No. 66, P 145-170, Winter 2023

مقاله پژوهشی
Research Article

کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز

محمد حسین مقدم[۱]

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۴/۲۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۰۷

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز بود. **روش:** از روش کیفی نظریه زمینه‌ای استفاده شد که ابتدا از طریق نمونه‌گیری هدفمند و سپس روش نظری با ۱۸ نفر از مردان مصرف‌کننده مواد مخدر که در کمپ ترک اعتیاد اهواز حضور داشتند، مصاحبه‌ی عمیق صورت گرفت. همزمان با جمع‌آوری داده‌ها، کدگذاری و تحلیل در سه مرحله کدگذاری باز، محوری، و گزینشی انجام پذیرفت. **یافته‌ها:** نتایج شامل ۶ مقوله اصلی شامل اختلال در زیست اقتصادی خانواده، استیصال فرهنگی، بافت اجتماعی اعتیادخیز، عوامل ساختاری تسهیل‌کننده مصرف مواد، اعتیاد به مثابه یک امر مثبت و پیامدهای چندبعدی اعتیاد بود که در غالب مدل پارادایمی ارائه شد. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مقوله هسته؛ زندگی بحران ساز است و کانون آن، بسترهای خانوادگی می‌باشد که افراد را به سمت مصرف مواد مخدر هدایت می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: بسترهای خانوادگی، اعتیاد، نظریه زمینه‌ای، اهواز

۱. کارشناس ارشد، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. پست الکترونیک: MohammadHoseyn.Moghadam@gmail.com

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

مقدمه

موضوع مواد مخدر و اعتیاد[1] به عنوان یکی از بحران‌های چهارگانه قرن بیست و یکم، یکی از معضلات بهداشتی، روانی و اجتماعی است و نیز مهمترین عامل ایجاد کننده رفتارهای پرخطر است که همه جوامع را درگیر خود کرده است و به عنوان یک مسئله و مشکلات سلامتی و بهداشتی عمومی در سرتاسر جهان و تمام کشورها محسوب می‌شود (بیات، ۱۳۹۷). اعتیاد حالتی است که شخص هم از نظر جسمانی و هم از نظر روحی و روانی به ماده‌هایی وابستگی پیدا می‌کند، احتیاج شدید و احساس اجبار به ادامه مصرف آن دارد و قادر نیست به میل و اراده خود آن را ترک کند و تحمل او در مقابل مصرف مصرف مواد مخدر کمتر می‌شود (آسمانی کناری، ۱۳۹۷). مصرف مواد مخدر حال و هوای روحی افراد را تغییر داده و فرد احساس متفاوتی را تجربه می‌کند، حتی اگر این احساس دائمی نباشد (کاستپه[2] و همکاران، ۲۰۱۹).

طبق آخرین گزارش جهانی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد[3] در سال ۲۰۲۲، حدود ۲۸۴ میلیون نفر بین سنین ۶۴-۱۵ در سال ۲۰۲۰ در سرتاسر جهان مواد مخدر مصرف کرده‌اند، که معادل ۲۶ درصد افزایش در دهه گذشته بوده است. طبق تخمین این گزارش، ۲/۱۱ میلیون نفر در سرتاسر جهان مواد تزریق کرده‌اند. حدود نیمی از این رقم با هپاتیت زندگی می‌کنند، ۴/۱ میلیون نفر با ایدز زندگی می‌کنند و ۲/۱ میلیون نفر به هر دو عفونت مبتلا هستند (گزارش جهانی دفتر مقابله با مواد مخدر و جرم سازمان ملل متحد، ۲۰۲۲). مصرف مواد مخدر در ایران نیز یکی از مهمترین مسائل بهداشتی، درمانی، اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌رود؛ به گونه‌ای که بیش از ۹۰ درصد مردم ایران از آن ابراز نگرانی کرده‌اند (بیات، ۱۳۹۷). فراتحلیل‌های صورت پذیرفته بر تحقیقات مرتبط با اعتیاد، رقم‌های متفاوتی از یک میلیون و دویست تا پنج میلیون و صد هزار نفر معتاد را ارائه کرده است (آسمانی کناری، ۱۳۹۷). طبق آخرین آمارهای ستاد مبارزه با مواد مخدر کشور در سال ۱۳۹۷، در ایران حدود ۴ میلیون نفر مصرف‌کننده مستمر و غیرمستمر مواد مخدر وجود دارد

1. drugs and addiction
2. Kustepe
3. United Nations Office on Drugs and Crime

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

که حدود ۲ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر آن‌ها مصرف‌کننده مستمر می‌باشند؛ پس در صورت محاسبه این تعداد با بعد خانوار، حدود ۱۱میلیون نفر، درگیر پدیده اعتیاد و مواد مخدر می‌باشند (حاجی‌ها و بهرامی احسان، ۱۳۹۹). طبق آخرین نتایج شیوع شناسی در جمعیت عمومی کشور (۱۵ تا ۶۴ سال) نرخ شیوع مصرف در سطح کشور ۵/۴ درصد بوده و میانگین سن شروع مواد در مردان ۲۴/۱ سال و در زنان ۲۶/۲ و میانگین کل ۲۴/۳ سال می‌باشد (آزاد ارمکی و صرامی، ۱۳۹۷). علاوه بر آمارهای مذکور روند افزایش مصرف مواد مخدر در طی ۴۰ سال گذشته نگران‌کننده‌تر شده است؛ به طوری که میزان رشد مصرف مواد مخدر در ایران در طی ۲۰ سال گذشته بیش از ۳ برابر نرخ رشد جمعیت بوده است (عطادخت و پورزور، ۱۳۹۵). همچنین نشان می‌دهد که بالغ بر پانزده میلیون نفر در ایران به نحوی مستقیم درگیر مسائل اعتیاد به مواد مخدر هستند. طبق آخرین آمار منتشر شده از سوی نیروی انتظامی، نسبت معتادان به کل جمعیت کشور، ما را در مقام نخست مصرف‌کننده مواد مخدر در جهان قرار داده است. در این راستا ایران به دلیل همجواری با کشورهایی مانند افغانستان و پاکستان همواره در مسیر نقل و انتقال و مصرف مواد مخدر قرار دارد. تحقیقات صورت گرفته در ایران جمعیت معتادان را ۱۵۰۰۰۰۰ نفر تخمین زده است که البته این آمار شامل افرادی که مصرف تفننی دارند، نمی‌شود (آسمانی کناری، ۱۳۹۷). مطابق پژوهش‌های موجود، کارکرد خانواده، عاملی کلیدی در تداوم و عود اعتیاد است (چن، چن و گئو[1]، ۲۰۱۵). تحقیقات زیادی نشان دادند که داشتن سابقه تجارب خانوادگی مثبت از اختلال مصرف مواد پیشگیری می‌کند (هانی[2] و همکاران، ۲۰۲۰).

این مطالعه از دیدگاه برساخت‌گرایی[3] به عنوان چارچوب مفهومی استفاده کرده است این رویکرد ذیل پارادایم تفسیری قرار می‌گیرد و ویژگی اساسی آن اعتقاد بر تفاوت بنیادین بین موضوعات علوم اجتماعی و علوم طبیعی است (سراج‌زاده و عزیز زاده، ۱۳۹۴). نظریه پیوند افتراقی بر این نکته تاکید دارد که نزدیکان و همسالان که بزهکار باشند تاثیر زیادی بر تشکیل و تقویت نگرش بزهکاری می‌گذارند و فرد را به سوی بزهکاری سوق می‌دهند

1. Chen, Chen & Gau
2. Haeny
3. constructionism

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

(باقری، نبوی، ملتفت و نقی پور، ۱۳۸۹). این نظریه کج رفتاری را عدم انطباق نرمال با محیط اجتماعی می‌داند؛ در این زمینه بین دو عنصر اهداف فرهنگی و ابزار رسیدن به اهداف تناسبی وجود ندارد و این شرایط زمینه را برای کجروی تسهیل می کند (ممتاز،۱۳۸۱). نظریه کنترل اجتماعی نیز بر این امر تأکید دارد که هر فردی پتانسیلی برای مجرم شدن دارد اما بیشتر مردم به وسیله پیوندشان با جامعه کنترل می‌شوند (باقری و همکاران، ۱۳۸۹). نظریه بی‌هنجاری بر این امر تاکید دارد که با از بین رفتن هنجارها یک وضعیت آرزوهای بی حد و حصر آنومیک[1] پیش می‌آید و از آن جا که این آرزوها نمی‌توانند ارضا شوند، در نتیجه یک نارضایتی اجتماعی به‌وجود می‌آید که این نارضایتی‌ها در جریان اقدامات منفی، مانند خودکشی، طلاق و ... ظاهر می‌شود (ستوده، ۱۳۸۹). نظریه برچسب زنی نیز نوعی کنش متقابل نمادین است که بین افراد کجرو و همنوا به‌وجود می‌آید. این نظریه با مفاهیمی که افراد گروه از دیگران آموخته‌اند سرو کار دارد. این نظریه نفس رفتار همنوا و کجرو را متمایز نمی کند، بلکه اعمال افراد همنوای جامعه است که این تمایز رفتاری را برملا می‌سازد. همنوایان رفتارهای انحرافی را تفسیر می کنند و به میل خود برچسب‌های انحرافی را به دیگران نسبت می‌دهند (اکبری و اکبری، ۱۳۹۰). پژوهش‌های مختلفی در این زمینه در ایران و جهان صورت پذیرفته است که به آن‌ها پرداخته خواهد شد.

رنجبر (۱۴۰۰) مطالعه جامعه شناختی اعتیاد به مواد مخدر در بین مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهر بم انجام داد و از روش کیفی و نظریه زمینه‌ای استفاده شده نمود؛ نتایج نشان داد که روابط گسسته خانوادگی، تجربیات نامناسب، حلقه‌ی دوستان، سابقه اعتیاد در خانواده به عنوان شرایط علی، ناتوانی در برابر اعمال فشار جامعه، عوامل مخاطره‌آمیز اجتماعی، مسائل مالی و محیط سکونت به عنوان شرایط زمینه‌ای، الگوهای تلافی جویانه و انکار اعتیاد به عنوان استراتژی، باورهای نادرست درباره مواد مخدر به عنوان شرایط مداخله‌ای، آسسب‌های روانی و جسمی، تنزل شغلی، تضعیف بنیان خانواده به عنوان پیامد می‌باشد. هدائی‌پور متنق (۱۳۹۹) (مطالعه بسترهای زمینه ساز اعتیاد به مواد مخدر با رویکرد کیفی؛ مورد مطالعه: معتادین کلینیک ترک اعتیاد افق در شهر تبریز) که در سال ۱۳۹۹ و از طریق

1. anomic

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

روش کیفی پدیدارشناسانه انجام پذیرفته بود؛ نشان داد که شش دسته عوامل از جمله عوامل اجتماعی (خانواده، مدرسه، سرمایه اجتماعی منفی)، عوامل اقتصادی (بیکاری و بی پولی، شغل، همکار، سرمایه اقتصادی ضعیف)، عوامل فردی (درد و بیماری‌های جسمی)، عوامل روحی (افسردگی و احساس تنهایی)، عوامل فرهنگی (باورهای غلط) و عوامل محیطی (دردسترس بودن) به عنوان بسترهای زمینه‌ساز اعتیاد می‌باشند. پاسبانی اردبیلی، مهدی زاده هنجنی و قنبری پیرکاشانی (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان (اعتیاد در خانواده: مروری بر مولفه‌های خانوادگی مرتبط با اعتیاد) نشان دادند که در بین مولفه‌های موجود در خانواده، سبک‌های دلبستگی، سبک‌های فرزندپروری، مصرف مواد در خانواده و تعارضات خانوادگی بیشترین ارتباط را با مصرف مواد مخدر دارند؛ لذا تحکیم بنیان خانواده همراه با آموزش برای کل سیستم خانواده نقش مهمی در پیشگیری از مصرف مواد مخدر دارد. صدری دمیرچی، رئیس قره درویشلو و رحیمی زرج آبادی (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان نقش الگوهای ارتباطی خانواده و سبک‌های دلبستگی در پیش‌بینی آمادگی به اعتیاد در جوانان نشان دادند که متغیرهای الگوهای ارتباطی خانواده و سبک‌های دلبستگی با گرایش به مصرف مواد مخدر رابطه دارند. نعیمی، ابراهیمی و یاری مقدم (۱۳۹۶) در بررسی نقش عوامل خانوادگی در اعتیاد جوانان؛ مطالعه موردی شهرستان گرگان که از طریق روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه صورت گرفته بود به نتایج زیر دست یافت؛ در قید حیات بودن والدین، طلاق والدین، نظارت و کنترل بر رفتار فرزندان و اعتیاد والدین به مواد مخدر با اعتیاد جوانان رابطه دارد. فتحی و موسوی‌فرد (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان بررسی تجربیات معتادین در خصوص حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی به عنوان عوامل تسهیل- کننده ترک اعتیاد: یک مطالعه کیفی، نشان دادند که در زمینه‌ی اجتماعی، افراد معتاد نیازمند حمایت‌های عاطفی و مادی اعضای جامعه خود و خانواده هستند و نیز باید نگرش جامعه نسبت به افراد معتاد تغییر پیدا کند. سیار و اقلیما (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان مقایسه کارکرد خانواده در مردان متاهل معتاد و غیر معتاد که از طریق روش پیمایش انجام شده بود به تفاوت دو خانواده ازنظر توانایی حل مسئله، برقراری ارتباط، ایفای نقش، آمیختگی عاطفی و کنترل رفتار اشاره کرده‌اند و در تمامی ابعاد، مردان معتاد نمرات کمتری کسب

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

کردند. بروسنان، کلوبینسکی و اسپادا[1] (۲۰۲۰) در پژوهشی دریافتند که ساختار خانواده و به ویژه روابط زناشویی زمانی که دچار تعارض می‌شود، باعث می‌شود که والدین با کنترل بیش از حد فرزندان، روابط و تعامل مثبت با آنها را مختل کنند. ساپریانتو، هندیانی، وهیودی، پوروادی و فوزیه[2] (۲۰۲۰) دریافتند که بهزیستی و رفاه کودکان با والدین مصرف‌کننده مواد مخدر باعث استرس در این کودکان می‌شود و بر ابعاد روان‌شناختی، اجتماعی، پیشرفت تحصیلی و سلامت روان آنها تاثیر می‌گذارد. ایکو، اسماه، اینوسنت، یوهمب و زووایریا[3] (۲۰۱۹) در پژوهشی نشان دادن که مصرف مواد مخدر در کلان شهرها به دلایل، نبود کنترل از طرف والدین، دسترسی آسان به مواد مخدر و معاشرت‌های افتراقی با دوستان در خیابان بوده است. آرلاپا، جها، جایاسیلی[4] (۲۰۱۹) در پژوهشی در کشور هند دریافتند که اعتیاد نه تنها افراد را بلکه ساختار خانوادگی آنها را متزلزل می‌کند و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی زیان باری برای جامعه دارد. وی موث، فوسکو و فینبرگ[5] (۲۰۱۷) در یک تحقیقی، دریافتند که بین میزان تعارض زناشویی والدین با سوء مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان که از شرایط خانوادگی ناسالم و محیط ملتهب رنج می‌بردند، رابطه مثبتی وجود داشت. آتار، یالچین، یویگان، دمیرسی و اردگان[6] (۲۰۱۶) در پژوهشی نشان دادند که عملکرد خانواده و همدلی و همزبانی با والدین در بین نوجوانان با سوء مصرف مواد کمتر از خانواده‌های عادی بود. هوریگیان، فستر، برینکس، روبینز و اسزابو کزنیک[7] (۲۰۱۶) دریافتند که سوء مصرف مواد توسط والدین، زمینه‌ساز اعتیاد فرزندان می‌شود. گروهل[8] (۲۰۱۱) در یک پژوهش نشان داد که احتمال گرایش افراد دارای والدین وابسته به مصرف مواد مخدر بیش از افراد معمولی است.

ضرورت انجام پژوهش را می‌توان در چند مورد خلاصه کرد؛ ابتدا آمارهای مذکور حکایت از روند صعودی مصرف مواد مخدر در شهر اهواز دارد؛ ثانیاً، اکثر پژوهش‌های

1. Brosnan, Kolubinski, Spada
2. Supriyanto, Hendiani, Wahyudi, Purwadi & Fauziah
3. Ikoh, Smah, Innocent, Uhembe, Zuwaira
4. Arlappa, Jha, Jayaseeli
5. Weymouth, Fosco, Feinberg
6. Atar, Yalcin, Uygun, Demirci & Erdogan
7. Horigian, Feaster,Brincks, Robbins & Szapocznik
8. Grohol

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]
[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

انجام شده در حوزه اعتیاد از طریق روش‌های کمی و پیمایش و طرح سوال در پرسشنامه بوده است و ثالثا، اندک کارهای کیفی انجام شده در حوزه اعتیاد نیز کمتر به نقش خانواده و به ویژه ابعاد اقتصادی و فرهنگی خانواده پرداخته است. لذا هدف پژوهش حاضر کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز است.

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

این پژوهش در قالب پارادایم تفسیری، از نظر ماهیت، کیفی و نوع روش به کار رفته، نظریه زمینه‌ای[1] است. جامعه آماری این پژوهش کلیه مردان که سابقه‌ی مصرف مواد مخدر را داشته‌اند و در کمپ ترک اعتیاد اهواز حضور داشتند را شامل می‌شود که در سال ۱۴۰۰ در شهر اهواز انجام شد. ابتدا از طریق نمونه‌گیری هدفمند[2] و سپس نمونه‌گیری نظری[3] با ۱۸ نفر از مردان مصرف‌کننده مواد مخدر در کمپ ترک اعتیاد اهواز مصاحبه عمیق انجام گرفت. علاوه بر نمونه‌گیری هدفمند و نظری، از نمونه‌گیری گلوله برفی[4] نیز جهت شناسایی افراد با سابقه‌ی مصرف مواد بالای ۱۰ سال نیز استفاده شد که در تولید داده‌های بسیار مهم بوده است. شیوه جمع‌آوری داده، میدانی و ابزار اصلی آن مصاحبه عمیق است که برای انجام آن از یک ضبط صوت استفاده شد. همزمان جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها صورت گرفت در تحلیل و کدگذاری ابتدا تک تک سخنان مشارکت‌کنندگان بر روی کاغذ پیاده شد؛ سپس جملات به مفاهیم تبدیل شدند و در مرحله بعد مفاهیم مشترک از نظر بار معنایی در مقولات ادغام شدند. در مرحله بعد مفاهیم و مقولات در یک مدل پارادایمی قرار داده شدند و در نهایت باتوجه به فرآیند و مدل پارادایمی، هسته مقولات پدیدار گشت. در مصاحبه‌های صورت گرفته در کمپ ترک اعتیاد اهواز چند نکته در نظر گرفته شده بود ابتدا اینکه مصاحبه‌ها با رضایت خاطر و هماهنگی قبلی مشارکت‌کنندگان صورت گرفت

1. grounded theory
2. purposive sampling
3. theoretical sampling
4. snowball sampling

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

و همچنین سعی شد که با توجه به مسئله پژوهش تنوع در داده‌ها رعایت شود. مدت زمان مصاحبه از ۴۵ دقیقه تا ۱ ساعت و نیم در نوسان بود.

یافته‌ها

اطلاعات توصیفی مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ آورده شده است. اطلاعات توصیفی نشان می‌دهد که میانگین سنی مشارکت‌کنندگان ۳۷ سال، میانگین مدت زمان مصرف مواد مخدر ۶ سال و ۸ نفر از کل مشارکت‌کنندگان که معادل ۴۵ درصد می‌باشند، بیکار هستند.

جدول ۱: مشخصات جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان

شماره	سن	وضعیت تاهل	سابقه مصرف مواد	نوع ماده مصرفی	وضعیت اشتغال
۱	۲۹	مجرد	۱	تریاک	بیکار
۲	۳۱	مجرد	۴	تریاک	بیکار
۳	۳۲	مجرد	۳	تریاک- شیشه	بیکار
۴	۳۰	متاهل	۳	تریاک- گل	بیکار-ازاد
۵	۲۸	مجرد	۲	شیشه	آزاد
۶	۳۱	مجرد	۵	شیشه	ازاد
۷	۲۸	مجرد	۴	شیشه	آزاد
۸	۳۰	مجرد	۷	هروئین	بیکار
۹	۴۱	متاهل	۷	تریاک- شیشه	آزاد
۱۰	۴۵	متاهل	۱۰	تریاک	بیکار
۱۱	۵۲	متاهل	۷	تریاک- هروئین	بیکار
۱۲	۴۷	متاهل	۸	گل- شیشه	بازنشسته
۱۳	۳۱	مجرد	۳	شیشه	ازاد
۱۴	۴۸	متاهل	۷	تریاک- هروئین	ازاد
۱۵	۴۲	متاهل	۱۱	شیشه- تریاک- هروئین	ازاد
۱۶	۳۹	متاهل	۶	هروئین	ازاد
۱۷	۳۰	متاهل	۸	تریاک	بیکار
۱۸	۵۲	متاهل	۱۲	تریاک- گل- شیشه	ازاد

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

یافته‌های به دست آمده شامل ۶ مقوله اصلی، ۱۳ مقوله فرعی ویک مقوله هسته‌ای پژوهش می‌باشد. جدول ۲ نشان دهنده مفاهیم، مقولات اصلی و فرعی و هسته پژوهش است.

جدول ۲: مفاهیم، مقولات اصلی و فرعی و هسته پژوهش

مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
۱- بی خانمانی	ساختار اقتصادی	اختلال در زیست	زیست بحران
۲- بیکاری	ضعیف خانواده	اقتصادی خانواده	ساز
۳- مشکلات تامین هزینه‌های ازدواج			
۴- عدم دسترسی به دفترچه بیمه			
۵- اجاره نشینی			
۶- ناتوانی در تامین مایحتاج پوشاک و خوراک خانواده			
۷- شغل آزاد			
۱-معلولیت سرپرست خانواده	موانع درآمدی		
۲-نداشتن تخصص	خانواده		
۳- بیماری			
۱.بی سرپرستی	از هم گسیختگی	استیصال فرهنگی	
۲-بدسرپرستی	خانواده		
۳-طلاق در خانواده			
۴- زندگی با ناپدری			
۵- فوت سرپرست خانواده			
۱-تبعیض درون خانوادگی	گسست پیوندهای		
۲-خشونت خانوادگی	عاطفی درون		
۳-تحقیر وتوهین	خانوادگی		
۴- بی‌توجهی به عواطف و احساسات فرزندان			
۱-بی‌تفاوتی نسبت به مصرف سیگار فرزند در خانواده	عدم حساسیت		
۲- تابو نبودن اعتیاد در خانواده	خانواده در رابطه با		
۳- وجود خرده فرهنگ اعتیاد در خانواده	مصرف مواد مخدر		
۴- ضعف اقتدار سرپرست خانواده			
۵- بی‌سوادی و کم سوادی در خانواده			
۶- اعتیاد افراد خانواده			

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023
[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]
[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

جدول ۲: مفاهیم، مقولات اصلی و فرعی و هسته پژوهش

مفاهیم	مقولات فرعی	مقولات اصلی	مقوله هسته
۱- آشنایی با مصرف مواد از طریق دوستان	فراغت سیاه	بافت اجتماعی اعتیاد خیز	
۲- مصرف مواد با دوستان در ماشین			
۳- مصرف مواد با دوستان در خانه‌های مجردی			
۱-سکونت در مناطق حاشیه‌ای	بافت مسکونی مخاطره آمیز		
۲- سکونت در مناطق بزهکار خیز			
۳- سکونت در مناطق بافت فرسوده			
۱- ضعف حمایت‌های نهادی	ضعف حمایتی و نظارتی نهادی	عوامل ساختاری تسهیل کننده مصرف مواد	
۲- عدم نظارت کافی بر مناطق جرم خیز			
۱- اعتیاد به مثابه راهی برای فرار از مشکلات	کارکردهای اعتیاد از منظر مصرف کننده	اعتیاد به مثابه یک امر مثبت	
۲- اعتیاد به مثابه تسکین دردها			
۳- اعتیاد مسیری جهت تخلیه هیجانات			
۴- اعتیاد به مثابه پاسخی به وضع موجود			
۵- اعتیاد به مثابه همذات پنداری درون گروهی			
۱- مشکلات پوستی	پیامدهای جسمانی اعتیاد	پیامدهای چند بعدی اعتیاد	
۲-مشکلات قلبی وریوی			
۳- تاری دید			
۴- ضعف سیستم ایمنی بدن			
۱-احساس حقارت	پیامدهای روحی و روانی اعتیاد		
۲-احساس پوچی			
۳- افسردگی			
۴- پرخاشگری			
۵- از خودبیگانگی			
۱-هراس اجتماعی	پیامدهای اجتماعی اعتیاد		
۲- طرد اجتماعی			
۳- عزلت گزینی			
۴- بی مسئولیتی			
۱-همکاری با فروشندگان مواد جهت تامین هزینه‌های مصرفی	پیامدهای امنیتی اعتیاد		
۲-استفاده از فرزند خود جهت فروش مواد برای فروشندگان با سابقه مواد			

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

مقوله اصلی اول: اختلال در زیست اقتصادی خانواده

مشارکت‌کنندگان از اوضاع نامطلوب اقتصادی خود به شدت گلایه می‌کردند. مشارکت‌کننده شماره ۱ می‌گوید:

«همه بدبختی ما از همین جا شروع شد وقتی خونه‌ی خوبی نداشته باشی خانواده خوبی هم نخواهی داشت شما نگاه کنید من بیکارم زمانی که کوچیک بودم پدرم هم تقریباً بیکار بود نه پولی نه سرمایه‌ای نه درآمدی هیچ‌کاری نمی‌تونستیم انجام بدیم پدرم کارش آزاد بود هرچی در میاورد خرج درمانش می‌کرد که قندی داشت آخرش هم فوت کرد ما موندیم و خونه‌ای کلنگی که فروش نمی‌رفت. مجبور شدیم خونه رو بفروشیم بریم منطقه بازهم پایین‌تر از منطقه قبلی که با بقیه پول بتونیم کار کنیم اما برعکس شد منطقه که رفتیم افتادم توی خلاف و مواد این جور چیزا».

در همین راستا مشارکت‌کننده شماره ۲ می‌گوید:

«من هیچ تخصصی ندارم کاری بلد نیستم که انجام بدم و بابت آن پول بگیرم توی مخارج خوردن و پوشیدن خودم هم موندم حالا خانواده من هم نه سرمایه‌ای دارن نه چیزی. پدر من هم اوضاع مارو بدتر کرده هم مواد مصرف می‌کند هم خودش معلوله. یعنی از تصادفی که زمان بچگیای من کرده بود معلول شد از همون موقع خونه نشین شد ما هم اجاره نشین بودیم یه ماشین اون موقع داشت که اونو فروخت و یک خونه‌ای خریدیم که توی منطقه‌ای هست که جز خلاف و مواد این چیزا هیچ نداره. چاره‌ای نداشتیم جز اینکه یک سقف برای خودمون درست کنیم خوب ما هم اندازه پولمون در حد اون منطقه بود».

در سخنان مجتبی و علی باید تامل کرد در واقع معتقد هستند که این ساختار شکننده اقتصادی باعث شده بود که در چنین فضایی سکونت گزینند. فضایی که از روی جبر و ضعف اقتصادی خانواده ایجاد شده بود. در همین راستا مشارکت‌کننده شماره ۳ می‌گوید:

«من پدرم بیماری دارد یعنی کار می‌کند کارش هم بد نبود اما با بیماری که داشت کم کم دیگه نمی‌تونست ادامه بده دیسک کمر داشت و دکترها گفته بودن به قول خودشون کانال نخاعش تنگ شده. هیچ سرمایه هم نداشتیم اون زمان یادم میاد که ارث از خونه پدربزرگم به پدرم رسید ما هم با همون پول کم رفتیم خونه خریدیم با اون پول مجبور

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

شدیم بریم جایی که خونه‌ها قیمت هاشون اندازه پولمون باشه و کاش نمیرفتیم اونجا بود که من خلاف و مواد همه این چیزهارو دیدم».

در مقوله اصلی اول همچنان که مشارکت‌کنندگان عنوان کردند شرایط اقتصادی بحرانی داشتند از یک سو نداشتن شغل، سرمایه و تخصص و نداشتن سرپناه و عدم توانایی تامین مایحتاج اولیه زندگی و از سوی دیگر معلولیت، اعتیاد و بیماری که با آن‌ها دست و پنجه نرم می‌کردند، آن‌ها را مجبور به سکونت در مناطق اعتیاد خیز کرده بود. در واقع خانواده سعی می‌کرد با اندک سرمایه ناچیزی که دارد حداقل سرپناهی برای خود بیابد که نهایتاً منجر به سکونت در چنینی مناطقی شد که معلول اختلال در زیست اقتصادی خانواده است. ساختار اقتصادی ضعیف خانواده از یک سو و از سوی دیگر عدم توانایی تحرک و تحول در وضع اقتصادی به دلایل مختلفی که پیشتر ذکر شد، خانواده را در زیست اقتصادی خود با اختلال مواجه کرده است و خود این زمینه‌ی اقتصادی ضعیف و عدم امکان انطباق با وضع موجود، خانواده را وارد چالش جدید و سکونت در مناطق اعتیاد خیز و بافت فرسوده و حاشیه‌ای کرده است. این مقوله بعد اقتصادی خانواده را شامل می‌شود که به عنوان نقطه آغاز فرآیند شکل‌گیری پدیده نقش دارد.

مقوله اصلی دوم: استیصال فرهنگی

اکثر مشارکت‌کنندگان از مسائل فرهنگی و تربیتی موجود در خانواده صحبت کردند. در همین زمینه مشارکت‌کننده شماره ۴ می‌گوید:

«پدرم خودش معتاد بود و کاری به ما نداشت اصلا براش مهم نبود ما چکار می‌کنیم بار اول که من سیگار کشیدم هیچ چیزی نگفت فقط به خودش و مصرفش توجه می‌کرد توی خونه هم کسی از اون حساب نمی‌برد خودش هم کاری به کسی نداشت اون زمان من اینجوری بزرگ شدم بعد هم من با هزار بدبختی ازدواج کردم که اوضاع هم بدتر شد چون معتاد شده بودم».

در اینجا بی‌تفاوتی سرپرست خانواده و همچنین وجود خرده فرهنگ اعتیاد در خانواده و در یک کلام ضعف اقتدار پدر به خوبی نمایان است. یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان با

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

مشکلات مانند طلاق و بد سرپرستی دسته و پنجه نرم می‌کرد. در همین راستا مشارکت‌کننده شماره ۵ می‌گوید:

«پدر و مادر من که همیشه بحث و درگیری داشتند بعد آخر سر طلاق گرفتند من اون زمان با ناپدری‌ام زندگی کردم یه مدت، اما چون خرج من و مادرم می‌داد به ما زور می‌گفت و من کتک می‌زد منم بریدم زدم بیرون بدون سرپرست شدم توی کوچه و خیابون آخرش هم این شد وضع زندگی ما».

مشارکت‌کننده شماره ۶ از گسست پیوندهای عاطفی در خانواده این‌گونه می‌گوید:

«توی خانواده ما نه محبتی دیدم نه احترامی. همیشه فحش و تحقیر و توهین. انگار نه انگار ما فرزند اون خانواده بودیم به این هم میشه گفت خانواده؟».

در مقوله اصلی دوم در بعد فرهنگی خانواده مسائلی نظیر طلاق، اعتیاد والدین، گسست پیوندهای عاطفی خانواده، مطرح گردید که این مقوله به عنوان یک نیروی دافعه، افراد را از خانواده دور می‌کرد. تحقیر و توهین و گسست پیوندهای عاطفی و بی‌توجهی به نیازهای عاطفی، همه خانواده را در معرض متلاشی شدن قرار داده است.

مقوله اصلی سوم: بافت اجتماعی اعتیاد خیز

این مقوله به نقش دوستان و همسایه‌ها و محل سکونت و به طور کلی بافت اجتماعی اعتیاد خیز مشارکت‌کنندگان اشاره دارد. در همین باره مشارکت‌کننده شماره ۷ می‌گوید:

«آشنایی من با مواد مخدر از طریق دوستانم بود اون‌ها ماشین داشتن و توی ماشین بهم تعارف کردن منم مصرف کردم. بعد یکی از دوستام که خونه مجردی داره دیگه کمکم چون من باهاشون مصرف می‌کردم گفت بریم خونه ما مصرف کینم خونه مجردی داشتند».

تاثیر دوستان و نقش آن‌ها در اعتیاد مشارکت‌کنندگان کاملاً مشهود است مصرف مواد در ماشین و خانه‌های مجردی جزوه برنامه‌های روزمره آنان بود.

مشارکت‌کننده شماره ۸ نیز در همین راستا از محل سکونت خود این‌گونه می‌گوید:

«محله‌ی ما معروفه توی مصرف مواد مخدر و این جور چیزها. یک منطقه هست که هم قدیمیه و هم نه پلیس میاد اینجا نه چیزی و خرابه‌های زیادی هم داره که افراد میرن اونجا

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

مواد مصرف می‌کنند. کسانی هم که توی این منطقه هستن از روی ناچاری اینجا ساکنن چون غیر اینجا جایی دیگه نمیتونن خونه بگیرن».

مشارکت‌کننده‌ی شماره ۹ نیز در همین باره می‌گوید:

«توی منطقه ما خرابه‌های زیادی هست چون محله قدیمی است جاهایی هست که راحت میشه مواد مصرف کرد کسی هم اونجا نمیاد من و رفیقام از خانه که میریم بیرون مستقیم میریم اونجا. خونه‌ی دوم ماها شده بود شب‌ها اونجا می‌رفتیم و مصرف می‌کردیم».

مقوله اصلی چهارم: عوامل ساختاری تسهیل‌کننده مصرف مواد مخدر

مشارکت‌کنندگان از ضعف حمایت‌های نهادی و همچنین ضعف نظارتی بر مناطق مسکونی اعتیاد خیز بارها و بارها اشاره کردند. در همین راستا مشارکت‌کننده شماره ۱۰ می‌گوید:

«چون این مناطق قدیمی هستند و خرابه‌های زیادی دارند و کسانی که وضع خوبی ندارند از روی اجبار اینجا می‌آیند، باید پلیس بیاد و نظارت کنه چون این منطقه مهمه، اما برعکس نظارتی نیست. هیچ حمایتی هم نیست مثلاً می‌رویم می‌گوئیم ما بدبختیم توی خرابه‌ها داریم زندگی می‌کنیم یه حقوقی چیزی حتی اگر کم باشه به ما بدید ولی فقط وقت تلف کردنه کی انجام میده؟ هیچ‌کس».

مشارکت‌کننده شماره ۱۱ نیز می‌گوید:

«اینجا انگار دیگه قرار نیست کاری بشه یعنی همه این منطقه را می‌شناسن و میدونن چه وضعی داره ولی من برنامه‌ای ندیدم که مثلا بیان بگن اونایی که مواد مصرف می‌کنند اگر پول ندارن کمکشون می‌کنیم با هزینه خودمون. یا اگر مشکلی هست کمک می‌کنیم. بزار یه چیز به شما بگم اهالی این منطقه چه به درست چه غلط، انگار خودشون هم مطمئن شدند که قرار نیست کسی بهشون کمک کنه و وضع همینه من قبل از ازدواج تا الان که متاهل‌ام اینجا بودم می‌دونم چخبره».

هادی و عزیز معتقد هستند که ضعف نظارت و همنیطور حمایت‌های نهادی باعث گسترش پدیده اعتیاد شده است و از طرفی از موانع دیوان سالاری و اداری طولانی مدت و بی نتیجه صحبت کردند که به نوعی امیدی نسبت به تغییر وضع موجود ندارند. آنچه از سخنان مشارکت‌کنندگان بیشتر مورد توجه بود این نکته است که مناطقی که بافت فرسوده

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

یا حاشیه‌ای یا اعتیاد خیز هستند می‌بایست بیشتر رصد و مدیریت شوند و هم نهادهای امنیتی و انتظامی جهت جلوگیری از خرید و فروش و مصرف مواد در خرابه‌های آن مناطق اقدامات لازم را انجام دهند و همچنین نهادهای حمایتی نیز در آن مناطق فعال تر شوند؛ در واقع همزمان باید هم اقدامات سلبی نهادهای انتظامی و اقدامات ایجابی نهادهای حمایتی مانند کمیته امداد، بهزیستی و سایر نهادهای حمایت کننده اقشار ضعیف جامعه را شاهد باشیم که مشارکت‌کنندگان از ضعف در این برنامه‌ریزی در این مناطق گفتند.

مقوله اصلی پنجم: نگاه مثبت به کارکردهای اعتیاد

مشارکت‌کنندگان از کارکردهای مثبت اعتیاد نیز سخن گفتند آن‌ها معتقدند که اعتیاد در نظر خودشان در زمان مصرف، کارکردهای مثبتی داشته است. در همین راستا مشارکت‌کننده شماره ۱۲ می‌گوید:

«من اولین بار خیلی فشار روم بود زنم حرف گوش نمی‌داد بچه کوچیک دارم صدتا بدبختی و وقتی مصرف کردم مواد رو، یک حالتی بهم دست داد که انگار دیگه به مشکلات فکر نکنم و حس خوبی بود نه به مشکلات فکر می‌کردم نه چیزی و دردها هم تسکین شد».

مشارکت‌کننده شماره ۱۳ نیز در همین باره می‌گوید:

«من مصرف مواد رو اولین بار بخاطر همرنگ شدن با دوستام مصرف کردم که مثل اونها باشم در بین اون‌ها باشم و با همدیگه هیجانات خودمون را تخلیه می‌کردیم مصرف مواد و اعتراض مون به وضع موجود با مصرف مواد بود».

مشارکت‌کننده شماره ۱۴ از مصرف مواد مخدر خود این چنین می‌گوید:

«وقتی مواد مصرف می‌کنم کمی از مشکلاتم دور می‌شم اصلاً دیگه بهشون فکر نمیکنم زن و بچه هرچی. این حس آرامش انگار نمی‌دونم چیه. بعد دوستام هم همه مصرف می‌کنند من هم اونجا مثل بقیه هستم. چون نمیشه شما توی جمع باشی و دوستات باشن همه هم مصرف کنن و شما بگی نه نمیخوام».

طبق مطالعات، افراد اکثرا کنش‌های غیرمنطقی دارند اما سعی دارند که این کنش‌های غیرمنطقی را با استدلال‌های منطقی، عقلانی جلوه دهند. در اینجا مشارکت‌کنندگان از مصرف مواد و اعتیاد به نوعی می‌خواهند یک استدلال منطقی استخراج کنند که در واقع

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

برای مصرف مواد یک دلیل منطقی و عقلانی بیابند که در نظریه پارتو به مشتقات معروف است. مشتقات مصرف‌کنندگان طبق مصاحبه‌های انجام شده عبارت‌اند از: احساس آرامش، تسکین درد، هم‌ذات پنداری با گروه و به صورت کلی نگاه مثبت به امر اعتیاد است که توجیه‌کننده مصرف مواد مخدر باشد.

مقوله اصلی ششم: پیامدهای چندبعدی اعتیاد

پدیده اعتیاد درواقع پیامدهای متعددی دارد. در همین باره مشارکت‌کننده شماره ۱۵ می‌گوید:

«من بعد از مصرف مواد مخدر، مشکلات پوستی پیدا کردم به طوری که پوستم شل میشد چروک می‌شد. چشمام ضعیف شد تار شد».

مشارکت‌کننده شماره ۱۶ نیز می‌گوید:

«من تپش قلبم بعد از مصرف مواد مخدر زیاد شد خودم هم احساس کردم به طوری که حتی در خواب تپش قلبم بالاست. ریه‌هام که داغون شد از صدای سرفه‌هام و نفس کشیدن سخت اذیت شدم حتی بعضی وقتا عصبی می‌شم داد میزنم. دوست ندارم کسی پیشم باشه تنهایی راحت‌ترم از جمع متنفر شدم».

مشارکت‌کنندگان از پیامدهای مصرف مواد مخدر سخن گفتند که مشکلات جسمی و روحی و همینطور عزلت گزینی برای آن‌ها بوده است، اما علاوه بر موارد فوق یکی دیگر از مشارکت‌کنندگان از پیامد پدیده اعتیاد به گونه‌ای قابل تأمل‌تر سخن گفته است در همین زمینه مشارکت‌کننده شماره ۱۷ می‌گوید:

«من بدنم داغون شد و ارتباطم با همه قطع شد کم‌کم فقط با مصرف‌کنندگان و فروشندگان ارتباط داشتم. یکی از فروشندگان به من گفت تو پسرت را بیار که مواد را جابه جا کند و پولش را هم تو بگیر. من هم قبول کردم و آخرش جز بدختی و پلیس و زندان چیزی برایم نداشت». مشارکت‌کننده شماره ۱۸ نیز در همین راستا می‌گوید:

«شما خیلی چیزها هست که نمی‌دونید ممکن هست شما ظاهر افراد مصرف‌کننده را ببینید و تشخیص دهید که معتاد است اما شما خبر دارید مصرف مواد مخدر فقط به ظاهر نیست حتی فقط به روح و روان نیست یعنی این نیست که بدن و روح من را خراب کرده.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

من چند نفر می‌شناسم که کارشون از این چیزها گذشته و دارن مواد جابجا می‌کنند این دیگه مصرف نیست توزیع می‌کنه. چرا؟ چون پول خرید نداره و بهش میگن ما بت میدیم مصرف کنی بجاش تو توزیع کن. من دیدم چندبار. اونایی که پول دارن و دارن از ماها استفاده می‌کنند اونا کمتر دستگیر میشن چون پلیس ما را می‌بینه نه اونارو».

صحبت‌های مشارکت‌کنندگان بسیار قابل تامل است استفاده از مصرف‌کنندگان مواد مخدر در جهت توزیع مواد مخدر یکی از پیامدهای امنیتی این پدیده است. همچنین مصرف‌کنندگانی که نمی‌توانند نیاز مصرفی خود را تامین کنند از بچه‌های خود در جهت توزیع مواد برای قاچاقچیان استفاده می‌کنند و نوعی مبادله اتفاق می‌افتد.

شکل ۱: مدل پارادایمی زیست بحران ساز

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش کندوکاوی در بسترهای خانوادگی و پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز بوده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که مقوله هسته زیست بحران ساز است. ریشه‌های مختلفی در فرآیند شکل‌گیری پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز دخیل هستند که به تبیین مقولات اصلی و مقوله هسته پرداخته خواهد شد؛ در رابطه با مقوله اصلی اول که تحت عنوان اختلال در زیست اقتصادی خانواده است، می‌توان گفت که اکثر مشارکت‌کنندگان از نابسامانی‌های موجود در خانواده صحبت کردند مشارکت‌کنندگان با مشکلات عدیده‌ای از قبیل بیکاری، بی‌خانمانی، اجاره نشینی و به صورت کلی عدم تمکن مالی جهت تأمین مایحتاج خانواده روبه‌رو بوده‌اند. از یک سو چالش‌های اقتصادی در درون خانواده و از سوی دیگر بیماری، نداشتن تخصص و معلولیت سرپرست خانواده، امکان انطباق با وضع موجود را از خانواده سلب کرده است و خانواده در زیست اقتصادی خود با اختلال مواجه است. مقوله اصلی اول علاوه بر اینکه خود مشکل جدی برای خانواده ایجاد کرده است، خانواده را وارد چالش جدید دیگری کرده است و خانواده بنا به دلایلی که پیشتر ذکر شد به ناچار در مناطق حاشیه‌ای، اعتیادخیز و بافت فرسوده سکونت کرده است. اکثر مشارکت‌کنندگان مقوله اصلی اول را عامل مهمی در گرایش افراد به مصرف مواد مخدر می‌دانند و سکونت در چنین مناطقی را آغاز فرآیند شکل‌گیری پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز می‌دانند. این مقوله به عنوان شرایط علی و نقطه آغاز فرآیند شکل‌گیری پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز می‌باشد. یافته‌های این بخش با پژوهش هدائی پور متنق (۱۳۹۹) که زمینه‌ی اقتصادی را از عوامل زمینه‌ساز اعتیاد می‌داند، همسو است. در این باره می‌توان گفت که تقویت بنیان اقتصادی خانواده و همچنین حمایت‌های اقتصادی نهادهای متولی و ایجاد اشتغال از طریق مهارت افزایی برای بیکاران به کمک سازمان‌های فنی و حرفه‌ای می‌تواند از گسترش این پدیده در شهر اهواز جلوگیری کند.

مقوله اصلی دوم بعد فرهنگی خانواده را شامل می‌شود و تحت عنوان استیصال فرهنگی مطرح است. این مقوله حکایت از نابسامانی‌های فرهنگی در درون خانواده دارد. نابسامانی‌هایی از قبیل؛ بی سرپرستی، بد سرپرستی، طلاق، زندگی با ناپدری و فوت

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

سرپرست خانواده، همه از هم‌گسیختگی خانوادگی را نشان می‌دهد که نتیجه‌ی آن گسست پیوندهای عاطفی درون خانواده می‌باشد. مشارکت‌کنندگان از عدم ارتباط مناسب با والدین، ناپدری و در مواردی خشونت و تنش خانوادگی سخن گفتند. در این باره می‌توان گفت که در بعد فرهنگی خانواده، ازهم‌گسیختگی خانوادگی شرایط را برای گسست پیوندهای عاطفی تسهیل می‌کند و نهایتا منجر به مدیریت ضعیف خانواده می‌شود. اکثر مشارکت‌کنندگان این بعد فرهنگی خانواده را به عنوان نیروی دافعه افراد از خانواده مطرح کردند و شرایط فرهنگی موجود در خانواده را تسهیل‌کننده مصرف مواد در بین افراد می‌دانند که نقش زمینه‌ای در مدل پارادایمی را داشته است. یافته‌های این بخش با پژوهش رنجبر (۱۴۰۰) که ازهم‌گسیختگی خانوادگی را یکی از مهمترین عوامل گرایش افراد به مصرف مواد مخدر دانسته بود، همسو است همچنین با پژوهش قیصری، صاحبدل و ابراهیم پور (۱۴۰۰) درباره نقش زمینه‌ی خانوادگی در گرایش افراد به مصرف مواد مخدر، همسو است. همچنین با پژوهش جوادی، اونق و قربانی(۱۴۰۰) درباره نقش بعد فرهنگی خانواده در گرایش افراد به مصرف مواد مخدر، همسو بوده است. بنابراین درباره این مقوله می‌توان گفت که توجه جدی علاوه بر بعد اقتصادی که در مقوله اصلی اول ذکر شد، در بعد فرهنگی نیز چنین برنامه‌ریزی لازم و ضروری است. آگاهی بخشی به افراد از طریق کارشناسان و افراد متخصص در زمینه‌های فرهنگی به ویژه در زمینه طلاق می‌تواند تا حدودی از گسترش این پدیده جلوگیری کند.

مقوله بعدی مقوله بافت اجتماعی اعتیاد خیز است. علاوه بر ابعاد اقتصادی و فرهنگی خانواده که در مقولات گذشته ذکر شد، عامل محیطی و محل سکونت نقش مهمی در گرایش مردان به اعتیاد در شهر اهواز داشته است. همانطور که پیشتر ذکر شد خانواده به دلایل اقتصادی به ناچار در مناطق اعتیاد خیز و بافت فرسوده ساکن شده است. مناطقی که به گفته‌ی مشارکت‌کنندگان باعث ارتباط مستمر و مداوم با مصرف کنندگان با سابقه مواد مخدر شده است. مشارکت‌کنندگان از پاتوق‌های محلی، مصرف در خانه‌های مجردی و حتی در ماشین نیز سخن گفتند که حکایت از محیط ملتهب محل سکونت مشارکت‌کنندگان دارد. آنچه که از سخن مشارکت‌کنندگان می‌توان استنباط کرد این است

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023
[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]
[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

که این مقوله و بافت اجتماعی اعتیاد خیز نقش تقویت‌کننده و همچنین تسریع‌کننده در کشش مردان به مصرف مواد مخدر داشته است. این مقوله در مدل پارادایمی نقش مداخله‌ای داشته و راهبردها را تقویت کرده است. یافته‌های این بخش از پژوهش با ایکو و همکاران (۲۰۱۹)، درباره نقش معاشرت افتراقی افراد درگرایش به مصرف مواد مخدر، همسو بوده است. همچنین با پژوهش فیض اللهی و باپیری (۱۴۰۰) درباره نقش گروه همسالان در تشویق افراد به مصرف مواد مخدر همسو بوده است.

مقوله بعدی مقوله عوامل ساختاری تسهیل‌کننده مصرف مواد است. مشارکت‌کنندگان از ضعف حمایت‌های نهادهای متولی سخن گفتند. نکته محوری مشارکت‌کنندگان درباره این مقوله این است که با توجه به منطقه ملتهب و اعتیاد خیز، نظارت و حمایت‌های نهادهای متولی می‌بایست بیش از پیش و در مقایسه با سایر مناطق نیز بیشتر باشد. مشارکت‌کنندگان هم از اقدامات سلبی و هم ایجابی سخن گفتند آنچه که از سخن آن‌ها قابل استنباط بود این است که نهادهای امنیتی و انتظامی می‌بایست با توجه به شرایط ملتهب و بافت فرسوده و خرابه‌های این منطقه، نظارت دوچندان داشته باشند و در عین حال باید همزمان حمایت‌های مالی نهادهای متولی به این مناطق تزریق شود تا بتوان از بروز آسیب‌های بیشتر در این مناطق جلوگیری کرد. این مقوله نیز نقش مداخله‌ای در مدل پارادایمی ایفا کرده است که سبب تقویت راهبردها شده است. یافته‌های این بخش از پژوهش با مطالعه فتحی و موسوی‌فرد (۱۳۹۵) درباره نیاز افراد معتاد به حمایت‌های مالی و عاطفی، همسو است.

مقوله اصلی بعدی مقوله اعتیاد به مثابه یک امر مثبت است. نکته محوری در سخن مشارکت‌کنندگان این است که مصرف مواد مخدر راهی برای تسکین دردها، هم‌ذات‌پنداری درون‌گروهی، تخلیه هیجانات، مقابله با وضع موجود می‌دانند. مشارکت‌کنندگان برای مصرف مواد مخدر دلایل گوناگونی را مطرح می‌کنند که به تعبیر پارتو انسان گاهی سعی می‌کند برای کنش‌های غیر منطقی خود، استدلال‌های منطقی پیدا کند. در نظر مشارکت‌کنندگان مصرف مواد کارکردهایی دارد و اعتیاد را با توجه به کارکردهای آن در نزد مشارکت‌کنندگان که پیشتر ذکر شد، یک امر مثبت تلقی می‌کنند. این مقوله نقش راهبردها را در مدل پارادایمی داشته است. درباره این مقوله مشاوره مددکاری و همچنین

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

روانشناس و آگاهی بخشی در زمینه خطرات مصرف مواد و رهایی از تلقین‌های غیرعلمی می‌تواند نقش مهمی ایفا کند. یافته‌های این مقوله نیز با هدائی پور متنق (۱۳۹۹) درباره نقش باورهای غلط فرهنگی در گرایش افراد به مصرف مواد مخدر، همسو بوده است.

مقوله اصلی آخر مقوله پیامدهای چندبعدی اعتیاد است. این مقوله نتایج و تبعات کنش‌های مشارکت‌کنندگان است. مصرف مواد مخدر پیامدهای متعددی دارد در زمینه پیامدهای جسمی؛ بیماری‌های پوستی، ریوی، قلبی و بینایی در زمینه بیماری‌های روحی وروانی؛ افسردگی، پرخاشگری، انزواطلبی را به همراه دارد. آنچه که از سخن مشارکت‌کنندگان قابل استنباط است این است که علاوه بر پیامدهای جسمی و روحی و روانی که در سطح فردی مطرح است، پیامدهای اجتماعی نظیر هراس اجتماعی، طرد اجتماعی و بی‌مسئولیتی نیز وجود دارد. پیامدهای امنیتی نیز از مهمترین پیامدهای پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز است مواردی مانند همکاری در خرید و فروش مصرف مواد مخدر با افراد ناشناس جهت تامین هزینه‌های مصرف مواد، استفاده از فرزند خود جهت فروش مواد مخدر برای فروشندگان با سابقه مواد مخدر، از جمله پیامدهای هشدار دهنده امنیتی این پدیده است. یافته‌های این قسمت از پژوهش با آرلاپا و همکاران (۲۰۱۹) درباره پیامدهای زیانبار اعتیاد در جامعه همسو است.

در این پژوهش همانطور که پیشتر ذکر شد مقوله هسته؛ زیست بحران‌ساز می‌باشد که نشان می‌دهد خانواده مهمترین نقش را در فرآیند شکل‌گیری پدیده اعتیاد در بین مردان دارد. در شرایط علی، وضعیت اقتصادی و معیشتی و در شرایط زمینه‌ای، وضعیت فرهنگی خانواده عوامل مولد پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز بودند؛ اختلال در زیست اقتصادی خانواده، از هم‌گسیختگی خانوادگی، گسست پیوندهای عاطفی درون خانوادگی و ضعف مدیریتی و نظارتی خانواده، همه نقش مهم ریشه خانوادگی را بیان می‌کند؛ بنابراین توجه به ابعاد اقتصادی و فرهنگی ریشه خانوادگی از مهمترین عوامل جهت جلوگیری از گسترش پدیده اعتیاد در بین مردان در شهر اهواز است. همکاری نهادهای متولی در حمایت از اشتغال مردان از طریق همکاری با نهادهای فنی حرفه‌ای مناطق مربوطه می‌تواند به مهارت آموزی مردان بیکار و بدون تخصص کمک شایانی کند. نهادهای متولی علاوه برآن نیز

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

باید خانوادهای از هم‌گسیخته را رصد و از طریق مددکاران اجتماعی، نسبت به نظارت بر بدسرپرستی و بی سرپرستی این خانواده‌ها ایفای نقش کنند. نهادهای انتظامی و امنیتی نیز می‌توانند از طریق مصاحبه و همکاری با مدیران کمپ‌ها و برخی مشارکت‌کنندگان که سابقه فروش و نقل و انتقال مواد مخدر را داشته‌اند، به منشأ و مبدأ تولید، توزیع و مصرف مواد مخدر دست پیدا کنند. در ارتباط با پیشنهاد پژوهشی نیز توصیه می‌گردد که بر نقش خانواده در فرآیند شکل‌گیری پدیده اعتیاد بیش از پیش توجه شود و همچنین در مقام جمع‌آوری داده و روش به کار گرفته شده، از روش‌های کیفی و میدانی جهت اکتشاف و واکاوی بهتر این پدیده چند بعدی و چند لایه استفاده شود. همچنین در زمینه روش کمی نیز می‌توان از پژوهش‌های کیفی انجام شده فرضیاتی استخراج و آن‌ها را آزمون کرد.

این پژوهش همانند بسیاری از پژوهش‌ها با محدودیت‌هایی روبه‌رو بوده است. جهت انجام مصاحبه برخی از مشارکت‌کنندگان به دلایل شخصی، مایل به صحبت کردن بیشتر درباره همسر و شرایط خانوادگی خود نبودند. همچنین برای انجام مصاحبه‌ها علاوه بر هماهنگی با مدیریت کمپ ترک اعتیاد، لازم بود که در هر مرتبه با خود مشارکت‌کنندگان نیز هماهنگی انجام پذیرد تا مشارکت‌کنندگان در شرایط مساعد بتوانند در مصاحبه شرکت کنند که این امر باعث طولانی‌تر شدن زمان مصاحبه‌ها شد. در پایان پیشنهاد می‌شود که توجه جدی به خانواده و به‌ویژه بعد اقتصادی خانواده شود و از طریق نهادهای متولی با همکاری سازمان فنی حرفه‌ای، به ایجاد مهارت‌افزایی و اشتغال مردان بیکار و بدون تخصص کمک شود. ایجاد دفاتر تسهیل‌گری در مناطق حاشیه‌ای و اعتیاد خیز و رصد خانواده‌ها توسط کارشناسان مددکاری نیز می‌تواند از گسترش این پدیده جلوگیری کند، همچنین از طریق برگزاری کلاس‌های آموزشی با محتوای فرهنگی در کمپ‌های ترک اعتیاد به آگاهی بخشی به افراد درباره مسائلی که با آن روبه‌رو هستند، می‌تواند کمک شایانی در بهبود وضعیت آنان داشته باشد.

منابع

اکبری، ابوالقاسم و اکبری، مینا (۱۳۹۰). *آسیب‌های اجتماعی*. تهران: رشد و توسعه.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

آزاد ارمکی، تقی و صرامی، فاطمه (۱۳۹۷). مطالعه کارکردهای جامعه شناختی سازمان‌های غیردولتی فعال در حوزه درمان اعتیاد. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۲(۴۷)، ۵۰-۳۰.

آسمانی کناری، مجتبی (۱۳۹۷). *بررسی کیفی عوامل مؤثر بر ترک اعتیاد کارتن خواب‌های موفق به ترک اعتیاد*. پایان نامه کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه علامه طباطبایی.

باقری، معصومه؛ نبوی، عبدالحسین؛ ملتفت، حسین و نقی پور، فاطمه (۱۳۸۹). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر پدیده‌ی اعتیاد در شهر اهواز. *جامعه شناسی کاربردی*، ۲۱(۳۸)، ۱۳۶-۱۲۰.

بیات، اکبر (۱۳۹۷). *بررسی نقش سرمایه فرهنگی خانواده در گرایش اعتیاد در بین دانش آموزان؛ مورد مطالعه شهرستان تویسرکان*. پایان نامه کارشناسی ارشد مطالعات فرهنگی، دانشگاه کاشان.

پاسبانی اردبیلی، محسن؛ مهدی زاده هنجنی، هانیه و قنبری پیرکاشانی، نیکزاد (۱۳۹۷). اعتیاد در خانواده: مروری بر مولفه‌های خانوادگی مرتبط با اعتیاد. *فصلنامه سلامت اجتماعی و اعتیاد*، ۵(۱۷)، ۳۶-۱۳.

جوادی، محمد حسین؛ اونق، ناز محمد و قربانی، علیرضا (۱۴۰۰). تعیین مولفه‌های اجتماعی مؤثر بر افزایش اعتیاد در جامعه؛ مورد مطالعه: شهر بجنورد. *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۸۴-۱۶۷.

حاجی‌ها، ضحی و بهرامی احسان، هادی (۱۳۹۹). عوامل فردی آشکار ساز وسوسه در زنان معتاد در شهر تهران: یک مطالعه‌ی گراندد تئوری. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۴(۵۵)، ۸۲-۴۷.

رنجبر، زینب (۱۴۰۰). *مطالعه جامعه شناختی اعتیاد به مواد مخدر در بین مراجعین به مراکز ترک اعتیاد شهر بم*. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه یزد.

ستوده، هدایت الله (۱۳۸۹). *آسیب شناسی (جامعه شناسی انحرافات)*. تهران: آوای نور.

سراج زاده، سید حسین و عزیز زاده، امید (۱۳۹۳). برساخت اجتماعی مصرف مواد مخدر و اعتیاد در شهرستان رودبار جنوب. *بررسی مسائل اجتماعی ایران*، ۵(۲)، ۲۹۶-۲۷۴.

سیار، ثریا و اقلیما، مصطفی (۱۳۹۲). مقایسه کارکرد خانواده در مردان متاهل معتاد و غیرمعتاد. *فصلنامه علوم پیراپزشکی و توانبخشی*، ۲(۲)، ۴۱-۳۵.

صدری دمیرچی، اسماعیل؛ رئیس قره درویشلو، سجاد و رحیمی زرج آباد، نقی (۱۳۹۷). نقش الگوهای ارتباطی خانواده و سبک ها، دلبستگی در پیش بینی آمادگی به اعتیاد جوانان. *فصلنامه اعتیادپژوهی*، ۱۲(۴۵)، ۱۳۰-۱۱۳.

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

عطادخت، اکبری و پور زور، پرویز (۱۳۹۵). نقش میزان پایبندی دانشجویان به سبک زندگی اسلامی در پیش بینی میزان گرایش آن‌ها به اعتیاد. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۰(۳۷)، ۲۶-۱۱.

فتحی، آیت الله و موسوی فرد، بابک (۱۳۹۵). بررسی تجربیات معتادین در خصوص حمایت‌های اجتماعی و خانوادگی به عنوان عوامل تسهیل کننده ترک اعتیاد: یک مطالعه کیفی. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۱۰(۳۸)، ۱۳۶-۱۲۰.

فیض اللهی، علی و باپیری، امید علی (۱۴۰۰). واکاوی دلایل، زمینه‌ها و پیامدهای مصرف مواد مخدر در بین نوجوانان؛ مورد مطالعه نوجوانان شهر ایلام. *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۱۶۵-۱۴۱.

قیصری، زهرا؛ صاحبدل، حسین و ابراهیم پور، مجید (۱۴۰۰). مطالعه کیفی عوامل زمینه‌ساز خانوادگی وآموزشگاهی رفتار پرخطر مصرف مواد در دانش آموزان. *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، ۱۵(۶۲)، ۲۴۴-۲۲۵.

ممتاز، فریده (۱۳۸۱). *انحرافات اجتماعی، نظریه‌ها و دیدگاه ها*. تهران: شرکت سهامی انتشار.

نعیمی، محمد رضا؛ بهرامی، علی و یاری مقدم، ابوتراب (۱۳۹۷). بررسی نقش عوامل خانوادگی در اعتیاد جوانان (مطالعه موردی شهرستان گرگان). *فصلنامه علمی اعتیاد پژوهی*، ۱۰(۳۷)، ۸۴-۷۱.

هدائی پور متنق، اسما (۱۳۹۹). *مطالعه بسترهای زمینه ساز اعتیاد به مواد مخدر با رویکرد کیفی؛ (مورد مطالعه: معتادین کلینیک ترک اعتیاد افق در شهر تبریز)*. پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه تبریز.

References

Arlappa, P., Jha, SH., & Jayaseeli, S. (2019). Impact of Addiction on Family: An Exploratory Study with Reference to Slums in kolkata. *Current research of social sciences*, 2(1), 58-71.

Atar, A., Yalcin, O., Uygun, E., Ciftci Demirci, A., & Erdogan, A. (2016). The assessment of family functions, dyadic adjustment, and parental attitude in adolescents with substance use disorder. *Noro psikiyarti arsivi*, 53(1), 38-44.

Brosnan, T., Kolubinski, D. C., & Spada, M. M. (2020). Parenting styles and metacognitions as predictors of cannabis use. *Addictive behaviors reports*, 11, 1-7.

Chen, Y. L., Chen, S. H., & Gau, S. S. F. (2015). ADHD and autistic traits, family function, parenting style, and social adjustment for Internet addiction among children and adolescents in Taiwan: A longitudinal study. *Research in developmental disabilities*, 39, 20-31.

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

Grohol, J. M. (2011). *The vicious cycle of poverty and mental health. Counseling the culturally diverse: Theory and Practice*. Psych central. https://psychcentral.com

Haeny, A. M., Gueorguieva, R., Morean, M. E., Krishnan-Sarin, S., DeMartini, K. S., Pearlson, G. D., & OMalley, S. S. (2020). The association of impulsivity and family history of alcohol use disorder on alcohol use and consequence. *Alcoholism*: *clinical and experimental research*, 44(1), 159-167.

Horigian, V. E., Feaster, D., Brincks, A., Robbins, M. A., & Szapocznik, J. (2016). The effects of strategic family therapy on parent substance use and the association between parent and adolescent substance use. *Addictive behaviors*, 42, 44-50.

Ikoh, M. U., Smah, S. O., Innocent, O., Uhembe, A. C., & Zuwaira A. A. (2019). Factors affecting entry into drug abuse among youths in Lafia Metropolish: Implications on Security. *SAGE journals*, 9(1), 1-15.

Kustepe, A., Kalenderoglu, A., Celik, M., Bozkurt, E. K., Orum, M. H., & Uguz, S. (2019). Evaluation of impulsivity and complex attention functions of subjects with substance use: Sample from Adiyaman province. *Medicine science*, 8(1), 67-71.

Supriyanto, A., Hendiani, N., Wahyudi, A., Purwadi, P., & Fauziah, M. (2020). Peer Guidance: development of Childrens Wellbeing on Addicted Parents. *Counsellia*: *jurnal bimbingan dan konseling*, 10(1), 69-82.

United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). *World Drug Report*. Retrieved From United Nation Office on Drugs and Crime. Website: /https:// Wdr.unodc.org.

Weymouth, B. B., Fosco, G. M., & Feinberg, M, E. (2017). Nurturing involved Parenting and adolescent social anxiety symptoms and substance refusal efficacy. *Development and psychopathology*, 31(1), 247-260.

سال شانزدهم، شماره ۶۶، زمستان ۱۴۰۱
Vol. 16, No. 66, Winter 2023

[Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145]

[DOI: 10.52547/etiadpajohi.16.66.145] [Downloaded from etiadpajohi.ir on 2026-09-10]